

**Чергування й зміни
приголосних при
збігові їх у процесі
словотворення.**

Граматична розминка

Поставте подані слова в указаних формах.

СЛОВО	ФОРМА СЛОВА	ФОРМА СЛОВА
ДРУГ	У кличному відмінку.	У множині.
ГОРОХ	У місцевому відмінку.	У пестливій формі.
КОЗАК	У кличному відмінку.	Утворити прикметник.

Граматична розминка

Поставте подані слова в указаних формах.

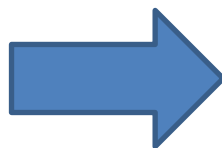
СЛОВО	ФОРМА СЛОВА	ФОРМА СЛОВА
ДРУГ	ДРУЖЕ	ДРУЗИ
ГОРОХ	У ГОРОСІ	ГОРОШОК
КОЗАК	КОЗАЧЕ	КОЗАЦЬКИЙ

- Коли відбувається чергування?

За зміни форми слова або під час словотворення.

Чергування при відмінюванні іменників

Приголосні **г, к, х** в
давальному й
місцевому відмінках
іменників
І відміни перед
закінченням **-і**

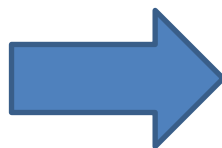

ЗМІНЮЮТЬСЯ
ВІДПОВІДНО
на **з, ц, с**

нога — нозі — на нозі,
рука — руці — у руці,
вухо — вусі — у вусі

Чергування при відмінюванні іменників

Приголосні **г, к, х**
перед закінченням **-і** в
місцевому
відмінку однини в ряді
іменників II відміни

ЗМІНЮЮТЬСЯ
ВІДПОВІДНО НА
з, ц, с

рі**г** — на роз**і**,
кулак**к** — у кула**ці**,
ду**х** — у ду**сі**.

Іменники II відміни мають у місцевому відмінку однини й інші закінчення: *у кутку, на рушнику (-ові)*.

Чергування при дієвідмінюванні

У всіх формах теперішнього або майбутнього часу дієслів I дієвідміни відбувається зміна приголосних перед закінченням:

Г — Ж (могти — можу, можеш);

К — Ч (пекти — печу, печеш);

Х — Ш (колихати — колишу, колишеш);

З — Ж (в'язати — в'яжу, в'яжеш);

С — Ш (чесати — чешу, чешеш);

Т — Ч (хотіти — хочу, хочеш);

СК — Щ (полоскати — полощу, полощеш).

Чергування при дієвідмінюванні

При творенні форм І особи однини теперішнього часу дієслів

II дієвідміни відбувається чергування приголосних перед закінченням:

с — ш (писати — пишу, косити — кошу);

з — ж (возити — вожу, казати — кажу);

т — ч (вертати — верчу, тремтати — тремчу);

д — дж (ходити — ходжу, водити — воджу);

ст — щ (простити — прощу, пустити — пущу);

зд — ждз (їздити — їжджу).

Зміни приголосних при словотворенні

[Г], [Ж],
[З]

[К], [Ч],
[Ц]

[Х], [Ш],
[С]

+
-СЬК(ий) -СТВ
 (о)

+
-СЬК(ий) -СТВ
 (о)

+
-СЬК(ий) -СТВ
 (о)

=
-ЗЬК(ий) -ЗТВ
 (о)

=
-ЦЬК(ий) -ЦТВ
 (о)

=
-СЬК(ий) -СТВ
 (о)

*Париж - паризький,
боягуз -
боягузтво*

*Ткач - ткацький,
Ткач - ткацтво*

*Товариш -
товариський,
товариш -
товариство*

Запам'ятайте!

ВИНЯТКИ:

Нью-Йорк – (нью-йоркський),
Цюрих – цюрихський,
Мекка – меккський,
Ла-Манш (протока) – ла-маншський,
Малакка (півострів) – малаккський,
Ірак(країна) – іракський;
баски – баскський,
казахи – казахський,
тюрки – тюркський,
ацтеки – ацтекський,
падишах – падишахський,
герцог – герцогський.

Орфографічна хвилинка

Утворіть іменники із суфіксом -ств-(о).

Козак, товариш, мужик, робітник,
молодець, студент, ткач, каліка, убогий, неук,
представник, виробник, співробітник.

Чергування при творенні ступенів порівняння прикметників і прислівників.

При творенні ступенів порівняння прикметників і прислівників кінцеві приголосні основи звичайної форми в сполученні із суфіксом -ш- зазнають таких змін:

Г, З, Ж

+

-ш-

=

-жч-(ий)

дорогий — дорожчий — найдорожчий — дорожче;
близький — ближчий — найближчий — ближче.

АЛЕ легкий — легший — найлегший.

с

+

-ш-

=

-щ-(ий)

високий — вищий — найвищий — вище

Чергування зберігається в похідних від вищого ступеня прикметників дієсловах та іменниках, утворених від цих дієслів:

*дорожчати, вужчати, вищати —
подорожчання, підвищення.*

У групах приголосних відбуваються зміни при творенні іменників із суфіксом -ин- від прикметників з основою на -ськ-, -цьк-

-ськ-

+

-ин-(а)

=

-щин-(а)

харківський — Харківщина,
одеський — Одещина.

-цьк-

+

-ин-(а)

=

-ччин-(а):

козацький — козаччина, німецький — Німеччина
(але Галиччина).

Зазнають змін також сполучення приголосних -ск-, -шк-
перед суфіксом -ан- (-ян-)

-ск-

+

-ан-

=

-щан-(ий)

пісок (піску) — піщаний, віск — вощаний.

Орфографічна хвилинка

Утворіть іменники. Прокоментуйте чергування приголосних.

Львівський, черкаський, київський, галицький, турецький, донецький, луганський, херсонський, житомирський, словацький.

При творенні прикметників за допомогою суфікса -
н- від іменників з основою на -к- або -и-
відбувається чергування

к — ч, ц — ч:

МОЛОКО — МОЛОЧНИЙ, СЕРЦЕ — СЕРДЕЧНИЙ.

У словах

дворушник (від дві руки),

мірошник (від мірка),

рушник, рушниця (від рука),

сердешний (у значенні бідолашний),

соняшник, торішній

за вимовою пишеться **—ШН—**.

Народ скаже, як зав'яже

Спишіть. Підкресліть слова, у яких відбувається чергування голосних або приголосних. Поясніть характер цих чергувань.

- Тиха вода береги ломить.
- А хто бреше, тому легше.
- У ноги кланяється, а за ноги кусається.
- Не кажи гоп, поки не перескочиш.
- Перемагай труднощі розумом, а небезпеку ділом.
- У нас вітер хату мете, сонечко хліб пече, вода сама ллється, усе гаразд ведеться.
- Текло, текло, та й лягло під скло.
- Ой горе тій чайці, чаєчці-небозі, що вивела чаєняток при битій дорозі.

Нескладне ЗНО

1. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса -ськ-. Позначте рядок, у якому в обох словах НЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ чергування в групах приголосних:

А Париж, калмик;

Б Гаага, Виборг;

В Буг, Чорнухи

Г Цюріх, казах;

Д Іртиш, чех.

Нескладне ЗНО

2. Позначте рядок, у якому в усіх словах при вимові відбувається уподібнення приголосних:

А безшумний, доріжка, (на) стежинці, просьба

Б дьогтю, кузня, пругкий, казка

В піднігтьовий, зцідити, боротьба, співачці

Г сережка, двигтить, стіжки, зчистити

Д пісня, вокзал, рюкзак, ложка

Нескладне ЗНО

3. Прикметники із суфіксом -зьк- можна утворити від усіх іменників у рядку

А Париж, Збараж, грек

Б киргиз, Норвегія, Кавказ

В Сиракузи, боягуз, Тибет

Г Запоріжжя, латиш, Світязь

Нескладне ЗНО

4. Прикметники із суфіксом -зьк- можна утворити від усіх іменників у рядку

А Париж, Збараж, грек

Б киргиз, Норвегія, Кавказ

В Сиракузи, боягуз, Тибет

Г Запоріжжя, латиш, Світязь

Нескладне ЗНО

5. НЕМАЄ орфографічних помилок у варіанті

А В Україні за підтримки Організації з безпеки і співробітництва в Європі триває загальнонаціональна кампанія, присвячена питанням кібербезпеки.

Б У межах цих заходів журналіська спільнота отримала відео-ролики з рекомендаціями щодо безпечної поведінки в кіберпросторі.

В А школярі в усіх регіонах країни ознайомляться з інфоброшурами «5 правил захисту інформації від злону в інтернеті» і «5 правил безпечного шопінгу в інтернеті».

Г Зосередження уваги перед усім на школярах зумовлене їхньою схильністю до необдуманих дій в інтернеті, а отже, беззахисністю перед кібершахраями.

Нескладне ЗНО

6. Чергування приголосних НЕ відбуватиметься в прикметнику, утвореному за допомогою суфікса -ськ- від слова

А викладач

Б козак

В товариш

Г депутат

Нескладне ЗНО

7. Усі слова написано правильно в рядку

А викладацький, молотьба, вохкість

Б карпатський, дорожчати, робітництво

В криворізький, об'їжджати, французський

Г інтелігентський, сонячний, надхнення

Д тюркський, свідотство, соняшник

Нескладне ЗНО

8. Прикметники із суфіксом -ськ- утворюються від усіх іменників у рядку

А адвокат, Калуш, гагауз

Б Карпати, матрос, чех

В узбек, Бахмач, латиш

Г казах, черкес, Прага

Д студент, інгуш, Париж

Нескладне ЗНО

9. Правильно написано всі похідні слова в рядку

А Запоріжжя - запоріжський, чех - чеський, Черкаси – черкаський

Б Прага - пражський, козак - козацький, Овруч – овруцький

В Рига - ризький, узбек - узбецький, Воронеж – воронезький

Г Париж - парижський, латиш - латиський, Буг – бузький

Д Кавказ - кавказський, турок - турецький, Збараж - збараський

Нескладне ЗНО

10. Чергування приголосних за дієвідмінювання відбувається в усіх дієсловах у рядку

А берегти, пекти, летіти

Б писати, просити, вірити

В простити, грати, їздити

Г читати, любити, водити

Д ловити, бігти, шити

Нескладне ЗНО

11. Зміну приголосного НЕ ПОЗНАЧАЮТЬ на письмі в прикметнику, утвореному за допомогою суфікса -ськ- від слова

А солдат

Б словак

В парубок

Г товариш

Нескладне ЗНО

12. Буквосполуку -ств- на місці пропуску треба писати в обох словах рядка

А гончар..о, коза..о

Б брат..о, боягу..о

В агент..во, убо..о

Г пта..о, товари..о